

Dobrzycki, Jerzy

"Kopernik i jego czasy", Herman Kesten, Warszawa 1961 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 7/4, 567-568

1962

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Po krótkim wstępie przedstawiającym rozwój badań nad opracowanym tematem, dr Pleiner opisał podstawowe procesy przeróbki kowalskiej żelaza, a następnie omówił zarys rozwoju kowalstwa od początków aż do wczesnego średniowiecza, włączając w ten opis wyniki przeprowadzonych przez siebie badań metaloznawczych 62 przedmiotów żelaznych z terenów Czechosłowacji. Z kolei przedstawiono opis podstawowych operacji stosowanych przez dawnych kowali oraz rekonstrukcję technologii niektórych przedmiotów żelaznych.

Książka jest pierwszym i niewątpliwie udanym opracowaniem dawnej techniki kowalskiej w Europie. Szczególnie wartościowe są przykłady różnych sposobów obróbki kowalskiej (rys. 29—38) oraz rekonstrukcje sposobów wykonania niektórych narzędzi (rys. 39—47). Natomiast zestawienie sposobów utwardzania ostrza narzędzi na przestrzeni wieków, podane na rys. 49, niewątpliwie ulegnie jeszcze poważnym zmianom, ze względu na niewielką dotychczas liczbę badań, szczególnie w krajach zachodniej i południowej Europy.

Praca opiera się na licznych materiałach archeologicznych i badaniach metaloznawczych. Liczba zbadanych przedmiotów z terenów Czechosłowacji jest wprowadzie jeszcze niewielka, pozwala już jednak ogólnie zorientować się w technologii miejscowego kowalstwa. Niezależnie od tego dr Pleiner wykorzystał prawie całkowicie publikacje zagraniczne, m. in. dotyczące materiałów z ziem ZSRR i Polski. Stąd podana w pracy bibliografia jest bardzo obszerna. W mniejszym natomiast stopniu wykorzystano — nieliczne zresztą — dawne źródła pisane dotyczące techniki kowalstwa.

Poważną zaletą książki jest obszerne (41 stron) tłumaczenie niemieckie zamieszczone na końcu opracowania. Bardzo bogaty jest materiał ilustracyjny; jedynym niedociągnięciem jest wiele nieodpowiednio wykonanych zdjęć metalograficznych, co szczególnie razi czytelnika-metaloznawcę.

Syntetyczne opracowanie dawnej techniki kowalskiej, przygotowane przez dr Pleinera stanowi poważny wkład do badań nad historią techniki. Dlatego też warto je polecić wszystkim zainteresowanym tymi zagadnieniami.

JERZY PIASKOWSKI

Herman Kesten, *Kopernik i jego czasy*. Przekład z niemieckiego Krzysztofa Radziwiłła i Janiny Zeltzer. Posłowie Henryka Barycza. Państwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa 1961, s. 551, ilustr. 19.

W książce Kestena życie i działalność Kopernika przedstawione są na szeroko zakrojonym tle historycznym — społecznym, umysłowym i obyczajowym. Barwny obraz epoki, ogólny charakter *vie romancée* zapewniły *Kopernikowi* szeroką popularność (wydania w językach: niemieckim, angielskim, francuskim i serbskim).

W przedstawieniu wydarzeń czasów Odrodzenia i Reformacji, Kesten nie ograniczył się do suchej relacji. Z emocjonalnym zaangażowaniem skreślił obraz epoki, w którym dominuje akcent wrażliwości na krzywdy społeczne, obraz dochodzący niekiedy do granic pamfletu. Stąd zapewne pochodzą przerysowania w charakterystyce osób i zjawisk historycznych (omawia je H. Barycz w posłowie, wnoszącym wiele korektur do kestenowskiego opisu Europy XVI wieku).

Rodzaj twórczości reprezentowany przez omawianą książkę, obarcza autora dużą odpowiedzialnością — oczekujemy od niego poprawnego przyswojenia wyników badań historycznych i nadania im własnej, artystycznej formy. Trzeba

stwierdzić, że — przynajmniej w swej „astronomicznej”, „kopernikowskiej” części — praca Kestena nie zawsze spełnia te warunki. Uderzać musi fakt, że w *Koperniku* odnajdujemy całe partie, będące wprost przepisаныmi wyciągami z *Entstehung und Ausbreitung der Copernicanischen Lehre* E. Zinnera¹. Nie mam wprawdzie do dyspozycji tekstu niemieckiego książki Kestena, ale łatwo stwierdzić, że jej polski tekst w licznych miejscach jest wiernym — poza skrótami — tłumaczeniem odpowiednich fragmentów *Entstehung und Ausbreitung*². Trudno przy tym zrozumieć bardzo niepoczesne miejsce, jakie w bibliografii (s. 533) przyznano Zimmerowi, wymienionemu na szarym końcu: „Są jeszcze inne biografie: ...E. Zimmer...”.

Razem z tekstem *Entstehung und Ausbreitung* przejął autor oczywiście i interpretację Zinnera. Tak więc krytykowane przez Barycza naświetlenie stosunków Dantyszka i Kopernika, w rzeczywistości należy całkowicie do Zinnera. Również tłumaczenie wypowiedzi Melanchtona o Koperniku *sarmaticus astronomus* jako „pruski astronom” nie jest pomysłem Kestena. Tłumaczenie takie, określone przez E. Rosena jako *deliberate falsification*³ pochodzi od F. Kubacha i E. Zinnera. Kesten przeniósł je do swej książki z *Entstehung und Ausbreitung* wraz z okolicznym tekstem⁴.

Nie wiem wreszcie, czy słuszna jest taryfa ulgowa, proponowana w posłowie w odniesieniu do błędów rzeczowych „nie obciążających zasadniczo samej istoty i problematyki przedstawienia” (s. 509). Dość jest przykładów dobrej literatury popularyzacyjnej, dochowującej wierności faktograficznym ustaleniom.

Tłumaczenie polskie wzbogaciło rejestr pomyłek i potknięć w sposób nieraz zabawny, choć niekoniecznie wesoły: obserwacja przeprowadzona „w starożytnych czasach przez Regulusa” (s. 310), czasopismo „wydawane przez kasy (!) im. Mianowskiego” (s. 26), „wykłady o eklipsach” (s. 77) i in.

JERZY DOBRZYCKI

Hans Georg Wackernagel, *Die Matrikel der Universität Basel*, Band III (1601/2-1665/66 unter Mitarbeit von M. Sieber, H. Sutter und A. Tammann. Verlag der Universitätsbibliothek, Basel 1962, s. XXX+776.

Kiedy przed sześcioma laty ukazał się drugi z kolei tom metryki bazylejskiego uniwersytetu¹, nietrudno było stwierdzić, że tego rodzaju wydawnictwo w wysokim stopniu ułatwia wstępną orientację w olbrzymim materiale źródłowym i pozwala — w mniejszej lub większej mierze — na identyfikację wielu osób związanych z historią kultury.

¹ Erlangen 1943.

² Np. fragmenty rozdziałów *Astronomie z Wiednia i Bolonii i Rzeczpospolita uczonych*, prawie cały rozdział *Księga „De revolutionibus”* — niezależnie od licznych u Kestena odsyłaczy do pracy Zinnera.

³ *Three Copernican Treatises*, ed. E. Rosen, New York 1959, s. 233.

⁴ Zimmer, op. cit. s. 246; Kesten, s. 479.

¹ Por. recenzję z dwu pierwszych tomów w nrze 1/1959 „Kwartalnika”.